

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۰۴۶۹۹

بازرسی

این رساله به عنوان «تشکیل و تداوم

حکومت ایرانی در بین سال ۵۷۰

تا ۶۲۸ میلادی» با شماره ۱۹ فرزده

وامتداز عالم دفاع شد.

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

تشکیل و تداوم حکومت ایرانی در یمن

از سال ۵۷۰ تا سال ۶۲۸ میلادی

استاد راهنما:

دکتر محمود جعفری

استاد مشاور:

دکتر رضا شعبانی

نگارش:

حمید رضا اکبرزاده لداری

شهریور ۸۶

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۲۱

۱۵۴۷۹۹

عبدالله
دکتر
عبدال

کتابخانه
موسسه تخصصی
مطالعات ایرانی

«پروردگارا»

ای هستی بخش وجود

مرا بر نعمات بی کرانت توان شکر نیست، ذره ذره وجودم برای
تو و برای نزدیک شدن به تو می تپد.

الهی، مرا مدد کن تا دانش اندکم، نه نردبانی باشد برای فزونی
تکبر و غرور، نه حلقه ای برای اسارت و نه دست مایه ای برای
تجارت بلکه گامی باشد برای تجلیل از تو و متعالی ساختن
زندگی خود و دیگران.

تا نهایت زمان، سپاس بی حدم نثار توست ای تنها ترین معبود.

تقدیر و تشکر

خدای متعال را سپاسگزارم که به حقیر در به نتیجه رساندن این پایان نامه، با تمام مشکلات موجود کمک نمود.

این تحقیق حاصل کسب آموخته ها از اساتید گرانقدرم در طول دوران تحصیل است، لذا از تمام آنها تشکر و قدردانی می کنم.

بر خود لازم می دانم از جناب آقای دکتر جعفری که برای به انجام رسیدن پایان نامه حاضر از راهنمایی های ارزنده ایشان استفاده شایانی شد، و جناب آقای دکتر شعبانی که همواره با مهربانی و فروتنی پاسخگوی سئوالاتم بوده و کاستی ها را با سعه صدر برطرف می نمودند، صمیمانه سپاسگزاری نمایم.

از بذل توجه و عنایت استادان بزرگوار سرکار خانم دکتر فاضلی پور به عنوان استاد داور این پایان نامه و آقایان دکتر حسنی و دکتر مصدق کمال تشکر را دارم و با ادب و تواضع، سپاس بیکران و ارادت قلبی خود را به پیشگاه یکایک آن ها تقدیم می دارم.

تقدیم به:

پدر و مادر بسیار عزیزم

که در کانون پرمهرشان عشق به تعالی و ایمان به حرکت و شرف
انسانی انگیزه حرکت زندگی ام شد و تلاش و محبت آنها، تکیه
گاهی مطمئن و پشتوانه ای استوار فرا راه تحصیل و زندگی ام.
ای اسوه های لطف و مهربانی، چگونه و با چه زبانی می توانم
وسعت بی کران و پاک محبت و ایثارشان را بیان کنم و قطره ای از
دریای زحماتشان را ارج نهم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۱	پیشگفتار

مقدمه : طرح تحقیق

۱	بیان مساله و اهمیت تحقیق
۳	ادبیات تحقیق
۳	سوالات اصلی تحقیق
۳	پاسخ فرضی به سوالات اصلی
۴	قلمرو تحقیق
۴	روش تحقیق
۵	مشکلات و موانع تحقیق
۵	بررسی برخی از منابع

فصل اول : روابط ایرانیان با اعراب

۸	روابط ایران با اعراب در دوران هخامنشیان
۱۰	روابط ایران با اعراب در دوران سلوکیان
۱۱	روابط ایران با اعراب در دوران اشکانیان
۱۴	روابط ایران با اعراب در دوران ساسانیان

فصل دوم : ایرانیان در یمن

۳۰	کشور یمن
۳۳	فتح یمن توسط حبشیان

۳۷..... اخراج حبشیان از یمن و تصرف آن توسط ایران.....

فصل سوم : بررسی سپاه ایرانی فاتح یمن

۵۰..... تعداد نیروهای اعزامی به یمن.....

۵۴..... ترکیب نیروهای اعزامی به یمن.....

۶۴..... وهرز دیلمی.....

۷۱..... نهضت مزدک.....

فصل چهارم : رقابت با روم شرقی

۷۸..... انگیزه اقدام ایران در تصرف یمن.....

۸۰..... سابقه توجه ایرانیان به یمن.....

۸۳..... روابط تجاری ایران با چین.....

۸۴..... روابط تجاری ایران با هند.....

۸۶..... روابط تجاری ایران با روم.....

۸۸..... سابقه اهمیت یمن برای دولت روم.....

۹۳..... راه های تجاری.....

فصل پنجم : نقش اعراب در روابط ایران و روم

۹۵..... اعراب و یونان و روم.....

۹۸..... نقش اعراب در روابط ایران و روم.....

۱۰۲..... نتایج فتح یمن.....

۱۰۶..... نتایج فتح یمن برای اعراب.....

۱۰۹..... نتیجه گیری.....

منابع:

الف) منابع اصلی..... ۱۱۴

ب) مطالعات و تحقیقات..... ۱۱۶

نقشه ها ۱۲۱

چکیده:

ایران و روم به عنوان دو کشور قدرتمند در دنیای باستان، همیشه از یک سو به دنبال افزودن بر قدرت خویش و از سوی دیگر ضربه زدن و تضعیف دیگری بوده اند. در این زمینه دو دولت مذکور از تمامی امکانات خود بهره گرفته و در کنار درگیری های نظامی، رقابت های اقتصادی و تجاری نیز به نحو موثری در جریان بوده است. دولت روم به واسطه بروز برخی مشکلات بر سر تجارت از راه خشکی با شرق، به دنبال یافتن راه آبی و حذف واسطه گری ایران بود و به همین منظور متوجه کشور یمن گردید، اما فتح یمن به وسیله ایران در سال ۵۷۰ میلادی نقشه های روم را نقش بر آب کرد.

روش این تحقیق تاریخی است. شیوه گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای است که بر اساس متون نوشتاری جمع آوری شده و بعد از فیش برداری و دسته بندی موضوعی فیش ها، به صورت مطالعه تطبیقی به تحلیل حوادث و وقایع می انجامد.

یافته های این تحقیق عبارتند از: نیرو های اعزامی به یمن از سربازان زبده اقوام مختلف بوده اند و هنگام جنگ در یمن به وسیله اعراب حمایت و پشتیبانی شده اند. انگیزه اقدام ایران در فتح یمن رقابت با روم و ضربه زدن به منافع حریف بوده است. امپراطور روم، اقدام خسرو را همانند تجاوزی از جانب ایران به حریم نفوذ بیزانس تلقی می کرد و نه تنها از پرداخت مالیات سالیانه سرباز زد، بلکه در ارمنستان و گرجستان نیز دست به تحریکاتی زد.

واژگان کلیدی: ایران، ساسانیان، یمن، حکومت، تجارت.

پیشگفتار:

امپراطوری ساسانی آخرین سلسله دوران باستانی ایران و حلقه اتصال بین ایران باستانی و ایران دوره اسلامی به شمار می آید که دوران اقتدار و قدرت یابی آنها در ایران از سال ۲۲۶ میلادی آغاز گردید و تا سال ۶۵۲ میلادی بر این سرزمین پهناور فرمان روایی کردند. ساسانیان که همانند سلف خود، پارتیان، قلمرو خود را در برابر هجوم اقوام بیگانه در مرزهای شرقی و نیز رومیان در قسمت های غربی قلمرو خویش، محافظت کردند، تنها به این اندک بسنده نکرده و با بهره گیری از همراهی گروه هایی از اعراب و نیز اقوام دیگر در شرایط زمانی و مکانی متفاوت، توانستند سیاستی برای خود اتخاذ کنند که موجبات موفقیت آنها را در اکثر موارد به همراه داشته باشد. از نظر سیاسی، تاریخ این دوره از ایران مملو از عهدنامه ها، پیمان ها و کشمکش های پایدار و ناپایدار با ممالک همجوار می باشد. از نظر نظامی تغییرات و سازمان های جدیدی در ساختار ارتش به وجود آمد و این نظامیان جنگ و درگیری با روم را به عنوان میراثی از پیشینیان خود به ارث برده بودند. از نظر دینی با تمرکزی که در دولت ساسانیان به وجود آمده بود، روحانیت قدرتمندی شکل گرفت که در موقعیت های حساس و در تصمیم گیری های مربوط به مصالح مملکت نقش عمده ای را ایفا می کردند. اشراف و نجبا نیز در این دوره همانند دوره های قبل دارای قدرت و اقتدار می باشند و میزان قدرت پادشاه رابطه معنی داری با قدرت این اشراف و نجبا که جزو ملاکان عمده نیز به شمار می آمدند، داشته است. اقتدار اشراف و میزان همراهی و هماهنگی پادشاه با آنها از موارد مهم و پایدار در سراسر دوره ساسانیان است و شاهد هستیم، هنگامی که پادشاه قباد ساسانی با بهره گیری از نهضت اجتماعی مزدکیه، تلاش می کند تا خود را از قدرت روز افزون این طبقه رها سازد، نه تنها موفق نمی گردد بلکه موجبات سقوط و برکناری خود را نیز فراهم می کند و این امر نشان دهنده میزان نفوذ و حاکمیت طبقه مذکور در دوران ساسانی می باشد. از نظر فرهنگی نیز باید گفت که ساسانیان با ترکیب و تلفیق فرهنگ قدیمی ایران هخامنشی و فرهنگ یونان قدیم سلوکی و نیز پارتیان، فرهنگی پربار و شکوفا به وجود آوردند. از آنجایی که ساسانیان واسطه بین چین و

هندوستان در شرق و روم در دنیای غرب آن روز به شمار می آمدند، توانستند با بهره گیری از موقعیت خود، نه تنها از نظر فعالیت های تجاری به عنوان عنصری تعیین کننده در محاسبات تجاری آن زمان ایفای نقش نمایند، بلکه علاوه بر آن از نظر فعالیت های صنعتی، ادبیات و علوم و فنون آن زمان، از نتایج و اطلاعات آن روز همسایگان بهره گرفته و به واسطه پیوستگی دائمی با این عناصر، تمدن و فرهنگ با شکوهی به وجود آوردند که در پیش رفت تمدن و فرهنگ اقوام آسیایی و اروپای شرقی اهمیتی به سزا داشته است.

از نظر اقتصادی باید گفت که ساسانیان همانند دوره های قبل اساس فعالیت های اقتصادی خود را بر پایه کشاورزی قرار داده بودند و نیاز های عمده و اساسی جامعه خود را از طریق کشاورزی و زراعت برطرف می ساختند. از آنجایی که در سلسله مراتب فعالیت های اقتصادی، کشاورزی جزء مهمترین و اساسی ترین منابع درآمد دولت به شمار می آمد، در همین زمینه تلاش ها و اصلاحات عمده ای در این دوران صورت گرفته بود. در کنار کشاورزی، تجارت نیز در این دوره از رونق و شکوفایی برخوردار بوده و ساسانیان با استفاده از موقعیت طبیعی ارزشمند خود توانستند حداکثر استفاده را از تجارت بین شرق و غرب ببرند. تجارت و اقتصاد مبتنی بر آن در این دوره تا حدودی اهمیت می یابد و کم کم اهمیت آن به اندازه ای می رسد که بسیاری از درگیری های اواخر دوران ساسانی بر سر منافع تجاری رخ می داده است. بخش عمده ای از تاریخ ایران دوران ساسانی به درگیری هایی در شرق با ترکان و بیشتر از آن به کشمکش با روم در غرب اختصاص یافته است.

همانطوری که می دانیم روابط تجاری گسترده ای بین ایران با هند و چین، در شرق و ایران و روم در غرب وجود داشته است. قدرت گیری ترکان در قسمت های شرقی قلمرو ساسانی تا حدودی باعث تغییر و دگرگونی در روابط تجاری بین شرق و غرب گردید. بعد از اینکه هفتالیان از ترک ها متحمل شکست شده و نیز با توجه به مشکلاتی که در روابط بین ایرانیان و ترکان وجود داشته، ترکان به دنبال راهی جهت بستن پیمان اتحاد با رومیان بر علیه ایران بودند و قسمت عمده این روابط مربوط به منافع سرشاری بود که از طریق واسطه گری تجاری عاید ایرانیان می گردید، لذا

ترکان و همچنین رومیان به دنبال راهی بودند تا به اصطلاح با دور زدن ایران و حذف آن، انتقال کالاها را به صورت مستقیم و بدون واسطه انجام دهند. در مقابل نیز ساسانیان توانستند با عقیم گذاشتن نقشه مذکور، سیادت و برتری خود را بر راههای تجاری حفظ کنند. به خاطر وجود همین مشکلات در تجارت خشکی بین شرق و غرب بود که رومیان به دنبال پیدا کردن راههای آبی برای تجارت بودند و این امر موجب تمرکز قوای دو دولت بر سرزمین های عربی و ساحلی شبه جزیره عربستان گردید. از این زمان بود که روابط میان ایرانیان و عربها که از دیرباز برقرار بوده، شکل جدی تری به خود می گیرد و نقطه اوج این روابط و مناسبات را می توانیم در سده ششم میلادی مشاهده کنیم. در این زمان است که ایرانیان موفق می شوند تا در قسمت جنوبی عربستان و کشور یمن برای خود پایگاهی بسازند. لازم به ذکر است که اعراب شبه جزیره روابطی هم با ایران و هم با روم داشته اند و به دنبال آن بود که یک نوع تقسیم بندی در داخل آن صورت گرفت به این صورت که قسمت های شرقی متحد و تحت نفوذ ایران شناخته شد و قسمت های غربی به حوزه نفوذ روم بدل گردید. در این میان دولت حیره که دست نشانده ایران بود، نه تنها توانست به عنوان سدی محکم در برابر ورود اقوام و قبائل بدوی عرب به قلمرو ایران و ضربه زدن به منافع آن جلوگیری کند، بلکه در مناقشات و درگیری های با روم نیز نقش بسیار ارزنده ای ایفا کرد آن گونه که از بین رفتن این حایل در اواخر دوره ساسانی را عموماً یکی از دلایل عمده انحطاط و سقوط ساسانیان مطرح کرده اند. از طرف دیگر دولت غسان نیز نقشی مشابه اما کمرنگ تر را برای دولت روم ایفا می کرده است. بنابراین هر دو دولت ایران و روم برای کمک و اتحاد اعراب، ارزش و اعتبار زیادی قائل بودند. بدیهی است که روابط میان ایرانیان و اعراب تنها در موارد نظامی و یا حتی نظامی - تجاری خلاصه نمی شده است و بسیاری از عناصر فرهنگی و ادبی ایران در میان اعراب رواج یافت و اگر بخواهیم میزان خدماتی که ایرانیان به اعراب و تمدن اسلامی کرده اند را، حتی به صورت فهرست وار بیان کنیم مطلب به درازا خواهد کشید.

درباره نقش اعراب در روابط بین ایران و روم باید گفت: از آنجایی که ایرانیان همیشه به دنبال تامین اهداف سیاسی و نظامی خود از یک سو و ضربه زدن به دولت رقیب خود - روم - از سوی دیگر بوده اند و این مساله در این برهه از زمان بیشتر در قالب فعالیت های تجاری جلوگر شده بود، زمینه ای برای ایرانیان فراهم گردید تا اگر آنها قبل از این به صورت غیر مستقیم در شبه جزیره نفوذ داشته و یا اینکه اصلا نفوذی در قسمت های جنوبی شبه جزیره نداشته اند، از این پس بتوانند تسلط خود را به صورت مستقیم حتی در نواحی جنوبی برقرار نمایند. این اتفاق زمانی روی می دهد که ایرانیان موفق می شوند تا یمن را فتح نمایند. درباره چگونگی وقوع این رویداد و به طور کلی درباره روابط میان ایران و اعراب منابع تا حدودی اطلاعات در اختیار ما قرار می دهند و بیشتر این منابع قاعدتا منابعی هستند که توسط مورخان عرب زبان نوشته شده اند. البته منابع غربی نیز در این خصوص می توانند کمک کننده باشند اما متاسفانه منابعی که بتوانند اطلاعات ارزشمندی در باب نقش اعراب در روابط بین ایران و روم، آنچنان که در کتاب جنگ های ایران و روم اثر پروکوپیوس هست، به ما بدهند، بسیار اندک هستند. با این همه پژوهش حاضر در تلاش است تا با استفاده از منابع موجود به این نکته پردازد که انگیزه ها و علل دخالت ایران در قسمت جنوبی شبه جزیره عربستان و کشور یمن چه بوده است.

مقدمه:

طرح تحقیق

بیان مساله و اهمیت تحقیق:

سرزمین ایران با توجه به موقعیت جغرافیایی منحصر به فردش واسطه ای برای انتقال کالاها و اندیشه ها در دوران گذشته به حساب می آمد. به همین دلیل بود که از دیرباز روابط گسترده ای با کشورهای همجوار در زمینه های اقتصادی، سیاسی - نظامی و فرهنگی برقرار کرده بود. یکی از این گروهها اعراب بودند. روابط و تماس های تاریخی میان ایرانیان و اعراب، همانطور که می دانیم مربوط به ظهور اسلام و گسترش آن در ایران نمی باشد، بلکه در دوران باستانی تاریخ ایران نیز میان آنان روابطی برقرار بوده است.

پادشاهان ساسانی به دلایل مختلفی مانند جلوگیری از تاخت و تاز قبائل بیابان گرد و یا کنترل و تسلط بر راههای تجاری مهم آن زمان و در نتیجه کسب منافع تجاری و در ادامه به واسطه وجود رقابت های سیاسی و تجاری با دیگر قدرت مطرح آن زمان یعنی امپراطوری رم، در پی توسعه نفوذ خود در داخل شبه جزیره عربستان و سرزمین های عربی بود. به عنوان نمونه ایرانیان در سرزمین حیره یک دولت دست نشانده ایجاد کرده بودند و با اعراب حجاز نیز روابط بازرگانی برقرار کرده بودند. به علاوه با دولت عمان (به ایرانی مزون) نیز در شرق عربستان پیوستگی داشتند و بنا به روایت طبری (ج اول، ص ۹۸۵) در حوالی سال ۵۳۱ میلادی خسرو اول منذر سوم لخمی را به حکومت نواحی بحرین، عمان و یمن تا طائف و حجاز در مغرب عربستان گماشته بود. در سده ششم میلادی به خاطر حوادث و وقایعی که اتفاق افتاده بود، زمینه مساعدی برای دخالت و سلطه مستقیم ایران در قسمت جنوبی شبه جزیره به وجود آمد. جنبش ملی یمنی ها در سال ۵۷۰ میلادی در برابر سپاهیان اتیوپی سبب شد تا ابتدا آنها از بیزنس تقاضای کمک کرده و با مشاهده عدم همراهی دولت بیزنس، دست به دامان ایرانیان کردند. ایرانیان با کمک و همراهی اعراب یمن، اتیوپیایی ها را از یمن بیرون رانده و به دنبال آن یک دولت ایرانی در یمن تشکیل شد که تا بعد از هجرت پیامبر (ص) از مکه به مدینه، بر سر کار باقی ماند و با پذیرش اسلام توسط حکمرانان ایرانی

یمن، فرزندان آنان نیز که اعراب آنها را «ابناء» یا پسران می خواندند، در اوایل دوران اسلامی تا مدتی به صورت گروهی متفاوت باقی ماندند.

دولت ساسانی (۲۲۴ تا ۶۵۲ میلادی) به عنوان نقطه انتقال دوران باستانی تاریخ ایران به دوران اسلامی آن می باشد. با توجه به این مساله که همیشه دوره انتقال و گذر از دولتی به دولت دیگر یا گروهی به گروه دیگر سرشار از حوادث جالب و آموزنده می باشد که ممکن است برای ما خوشایند و یا ناخوشایند باشند، غیر منتظره بودن شکست ایرانیان مقتدر در برابر اعرابی که از نظر نظامی قدرت و سازمان قابل توجهی نداشتند، همیشه نگارنده را به مطالعه و توجه به حوادث ایران در اواخر دوران ساسانی و اوایل دوران اسلامی وا داشته است. با توجه به سیاست تهاجمی که ساسانیان در سرلوحه کار خود قرار داده بودند، انجام جنگ ها و درگیری های متعدد و مداوم، ضروری به نظر می رسید و لازمه تداوم و موفقیت در جنگ های مذکور تامین تجهیزات لازم برای ارتش و ارتشیان می باشد که این امر خود نیازمند به شکوفایی و رونق اقتصادی می باشد. با توجه به این مساله که اقتصاد ساسانیان همانند دوره های پیشین بر اساس کشاورزی استوار بوده اما در اواخر این دوره در زمینه های تجاری و رقابت با روم نیز ما شاهد فعالیت های گسترده ای از جانب پادشاهان این دوره می باشیم. در این میان تصرف یمن توسط ایرانیان در دوران پادشاهای خسرو انوشیروان با توجه به مسافت زیاد آن و نیروهای فاتح و نحوه تصرف آن بسیار جالب به نظر می رسد. از این رو در این پژوهش سعی شده تا حوادث مربوط به «تشکیل و تداوم دولت ایرانی در یمن از سال ۵۷۰ تا ۶۲۸ میلادی» مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

ادبیات تحقیق:

با تحقیق و تفحصی که در باب مساله فوق صورت گرفته، تا کنون تحقیق جامع و منحصری در این زمینه صورت نگرفته است. از این رو تلاش می شود تا رویدادهای مربوط به شکل گیری دولت ایرانی یمن و اهمیت آن برای دولت ساسانیان و تاثیر آن در روابط ایران با روم تا حد امکان مورد بررسی قرار گیرد. امید می رود تا با اتمام این پژوهش برخی از حوادث تاریخی ایران در دوره ساسانی برای علاقمندان تاریخ روشن تر گردد و یا حداقل زمینه ای برای گرایش به انجام مطالعاتی در این خصوص به وجود آید.

سوالات اصلی تحقیق:

- انگیزه اقدام ایران در فتح یمن چه بوده است؟
- نیروهای اعزامی ایران برای فتح یمن از چه گروههای بودند؟
- فتح یمن چه تاثیری در روابط ایران با روم داشته است؟

پاسخ فرضی به سوالات اصلی:

- چنین به نظر می رسد که در مساله اقدام ایران در فتح یمن، از لحاظ دینی بحث مسیحی بودن حبشیان مطرح بوده است که این مساله به علت تقابل ایران و روم و حمایت دولت روم از مسیحیان، جنبه سیاسی نیز پیدا می کرده است و از نظر تجاری نیز برای ضربه زدن به رومیان بسیار مهم بود چرا که رومیان در تلاش بودند تا برای تجارت دریایی از طریق سیلان و دریای هند، به یمن و سواحل جنوبی عربستان دست یابند.
- گفته می شود که فاتحان ایرانی یمن از زندانیان مزدکی بوده اند. با توجه به این که تعداد این افراد را هشت هزار نفر ذکر کرده اند و نیز این مساله که یمن برای ایران

دارای اهمیت سیاسی و تجاری بوده، قبول این مساله که پادشاهی مانند خسرو انوشیروان نیرویی به این تعداد را برای اعزام به مسافتی چنین دور، از میان زندانیان محکوم به مرگی که اعتمادی به وفاداری آنها نیست، انتخاب نماید، کمی دشوار به نظر می رسد.

• فتح یمن توسط ایران سبب گردید تا روم از دست یابی به راه دریایی برای تجارت با شرق محروم گردد و با توجه به مشکلاتی که بر سر راه تجارت از راه خشکی برای روم به وجود آمده بود، اهمیت این مساله دو چندان می گردد. به علاوه در پاسخ به اقدام ایران رومیان متوسل به حمله نظامی علیه ایران گردیدند.

قلمرو تحقیق:

پژوهش حاضر از نظر زمانی حوادث بین سال های ۵۷۰ تا ۶۲۸ میلادی یعنی از زمان نخستین لشکرکشی ایرانیان برای فتح یمن تا زمان پذیرش دین اسلام توسط حکمرانان ایرانی یمن و حوادث بعد از آن را شامل می گردد و از نظر مکانی وقایع رخ داده در ایران و یمن را در محدوده زمانی مذکور با کاستی ها و فزونی هایش دربر می گیرد.

روش تحقیق:

این پژوهش بر اساس روش تحقیق تاریخی می باشد. شیوه گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای است که بر اساس متون نوشتاری جمع آوری شده و بعد از فیش برداری و دسته بندی موضوعی فیش ها ، به صورت مطالعه تطبیقی به تحلیل حوادث و وقایع می انجامد.

مشکلات و موانع تحقیق:

این پژوهش نیز همانند اکثر مواردی که بررسی حوادث تاریخی ایران در دوران باستانی می پردازد، با کمبود منابع اصلی مواجه می باشد. علاوه بر آن همین منابع اصلی جدا از آن دسته از آثار مادی و معنوی که در داخل ایران است اکثرا به زبان بیگانه می باشد - صرف نظر از موانع متعددی که بر سر راه دست یابی به این منابع وجود دارد - که نیازمند ترجمه می باشند. همچنین روایت مورخان عرب در این زمینه که از منابع اصلی این تحقیق محسوب می شود، تقریبا دارای همین مشکلات می باشند. جدای از این موارد همین منابع اندک نیز در کتابخانه های مختلف پراکنده هستند که جمع آوری اطلاعات مورد نیاز از آنها نیازمند تلاش جدی می باشد. از مواردی که موجب تسهیل در امر اتمام پژوهش حاضر گردید می توان به توصیف حوادث مورد نظر در اکثر منابع عربی موجود اشاره کرد که هرچند مطالب آنها به صورت تکراری و مشابه است اما کمک کننده و راهگشا خواهند بود.

بررسی برخی از منابع:

در این پژوهش سعی شده تا در حد امکان از منابع و روایات دست اول مورخانی که در این زمینه به مطالعه پرداخته اند استفاده گردد. در اینجا چند روایت از مورخان عرب و مورخان غربی و نیز مورخان ایرانی، چه آثار و روایت های دست اول و چه مطالعات و تحقیقات معاصر معرفی شده است.

۱. تاریخ الرسل والملوک اثر ابو جعفر جریر بن یزید بن خالد بن طبری آملی که از مورخان معروف ایرانی است و در سال ۲۲۴ه.ق در آمل متولد شد. این کتاب مهمترین اثر وی در تاریخ عمومی می باشد که حوادث تاریخی را از آغاز آفرینش تا سال ۳۰۲ه.ق آورده و از منابع اصیل استفاده کرده است. در این پژوهش در قسمت روابط اعراب با ایران

و نقش اعراب در روابط ایران با روم، بحث اصلاحات خسرو انوشیروان، چگونگی فتح یمن توسط حبشیان و ایرانیان، عاملان ایرانی یمن و روابط ایران و روم از این کتاب استفاده شده است.

۲. تاریخ یعقوبی از احمد بن ابی یعقوب بن وهب بن واضح ایرانی و اصفهانی که در بغداد متولد شد. اثر وی قدیمی ترین تاریخ عمومی است که در دو جلد در نیمه دوم قرن سوم نوشته شده است. در تاریخ یعقوبی اطلاعات زیادی می توان یافت که در دیگر منابع کمتر به چشم می خورد. در پژوهش حاضر از این کتاب در مبحث انگیزه خسرو در اقدام برای فتح یمن، روایات مربوط به سیف بن ذی یزن و چگونگی نیروهای اعزامی برای فتح یمن، استفاده شده است.

۳. تاریخ پیامبران و شاهان اثر ابو عبدالله حمزه بن حسن اصفهانی متولد ۲۷۰ ه.ق در اصفهان و متوفی بین سال های ۳۶۰-۳۵۰ ه.ق. او استاد لغت و تاریخ بود. این کتاب در سال ۳۵۰ ه. به عربی تالیف شد و در ده باب است که هر باب شامل چندین فصل می باشد. منابع این کتاب سه دسته می باشند: ۱- مترجمان خدای نامک ۲- مترجمان خوشه چین منابع دیگران ۳- مصنفان. این کتاب از منابع معتبر تاریخ ایران به حساب می آید و ویژگی بارز آن روشن بودن مطالب و تنوع آن است. از این کتاب در توضیح چگونگی تسلط حبشیان بر یمن، چگونگی تسلط ایرانیان بر یمن و عاملان ایرانی یمن و نیز زندگی ایرانیان در یمن، در این پژوهش استفاده شده است.

۴. شاهنامه ثعالبی نوشته ابومنصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل نیشابوری (۴۲۹-۳۵۰ ه.ق). وی از ادبا و فضلالی معروف است که در لغت و امثال و حکم دارای تالیفات زیادی می باشد. وی در اثر خود گفته های دیگران را جمع آوری کرده و اصل امانت داری را کمتر رعایت کرده است. در این پژوهش در قسمت سابقه توجه ایران به یمن، بحث